

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ЇХ РОЗВИТКУ

Йосип Гілецький,

кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Yosyp Hiletskyi,

candidate of pedagogical sciences,
Prekarpatian national university
named after Vasyl Stefanyk,

УДК 364.446

ПОТЕНЦІАЛ КРАЄЗНАВЧО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

POTENTIAL ETHNOGRAPHICAL-CREATIVE ACTIVITY IN UKRAINIAN CARPATHIANS

У статті автор розкриває особливості краєзнавчо-творчої діяльності, зокрема її потенціал в Українських Карпатах.

Ключові слова: краєзнавчо-творча діяльність, культурний ландшафт, природний об'єкт.

In the present research article the author reveals features regional studies and creative activities.

Key words: regional studies and creative activities, cultural landscape, the natural object.

Постановка проблеми. Процес державотворення в Україні, орієнтації на повноцінне входження до Європейського співтовариства спонукає до розбудови громадянського суспільства, переймання кращих духовних цінностей західної цивілізації. Це, передусім, передбачає виховання соціально активної, творчої особистості. Тобто сьогоденній учень має формуватися як творець соціального світу і як архітектор свого індивідуального життєвого проекту.

Для реалізації такого підходу сучасна школа має вчити учнів культурі життєвого самовизначення, підтримувати його у пошуках, сприяти його духовному й фізичному розвитку. На це має бути спрямована, передусім, навчальна праця із оволодіння основами наук, які виступають найважливішою основою морального, розумового, фізичного та естетичного розвитку школярів.

Основний виклад матеріалу. Шкільний вік — найбільш зручний для формування соціально важливих особистісних якостей. Однією з таких якостей є екологічна культура, під якою розуміють сукупність норм, поглядів і установок, що характеризують відношення суспільства, його соціальних груп і особи до природи. Вона формується на підставі використання різноманітних форм і методів навчально-виховної роботи. До найбільш ефективних форм організації роботи, яка забезпечує формування ґрунтовних уявлень про навколишній світ, є краєзнавчі та природознавчі екскурсії, шкільні туристські походи.

Живе спілкування із природою стимулює інтерес школярів, які не тільки знайомляться з невідомими раніше об'єктами, але й вчаться робити висновки з побаченого. Велику роль тут відіграють конкретне й образне мислення, уява учнів. На екскурсіях і особливо у походах учні здобувають нові знання, а також одержують навички самостійної роботи, взаємодії у колективі, здорового способу життя. Вони починають усвідомлювати, що існує гідна альтернатива пасивному відпочинку, марнуванню часу у вихідні дні, яке часто супроводжується звиканням до шкідливих звичок у молодому віці. Особливо великі можливості реалізації цієї альтернативи у гірських населених пунктах, які оточені мальовничою життєдайною природою, десятками цікавих природних об'єктів, які оспівані у легендах і переказах або до сьогодні зберігають таємничість непізнаності.

Як показує багаторічний досвід численних походів стежками Українських Карпат, навколо кожного поселення у регіоні існує багато неповторних природних об'єктів, про які зовсім невідомо або мало відомо не тільки любителям гірських мандрівок, що прибувають помандрувати горами з далеких країв, але і місцевим мешканцям. А відкривати їх, популяризувати, робити доступними і облаштованими мали б перш за все мешканці поселення, у тому числі школярі, які мають у літню пору достатньо часу для цього.

Що можна було б робити для підвищення привабливості населеного пункту місцевою громадою? Це, насамперед, певне впорядкування його території. По друге – це вивчення природних об'єктів, які становлять інтерес (найвищих вершин, відкритих галявин із гарними краєвидами, цікавих відслонень, водоспадів, рослинних угрупувань чи окремих дерев). По третє – виявлення історико-культурних пам'яток, які становлять певне зацікавлення.

Коли зроблений певний облік цікавих об'єктів, то необхідно зібрати достовірну інформацію про них з різних джерел (походження, назву, історію виникнення тощо). Особливий інтерес становлять розповіді місцевих

жителів про географічні об'єкти, про їх назви. Адже на картах, виданих у різні роки, у різних державах часто назви вершин, потоків передано неправильно. Тому їх необхідно поступово повернути на карти у тому варіанті, як вони є зафіксовані у пам'яті місцевих жителів.

При цьому слід мати на увазі, що назви гірської країни в цілому (Карпати), її найбільших частин (Бескиди, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати) значною мірою запропоновані у працях науковців давніх і середньовічних часів. Поступово вони закріпилися у лексиконі місцевих жителів. Назви гірських хребтів, масивів, груп, гірських пасм були створені вже науковцями нового та новітнього періоду, які досліджували та описували Карпати. Здебільшого вони мало відомі місцевим жителям, які ними практично не послуговуються. А ось назви більшості вершин були дані першими поселенцями, які починали освоєння Карпатського краю. Тому за походженням вони бувають і українськими і румунськими, польськими і словацькими, німецькими і угорськими тощо. Однак назви у першу чергу отримали найбільш виражені вершини, які добре оглядаються з прилеглих вершин чи хребтів.

Багато з вершин не мали назв узагалі серед місцевих мешканців, оскільки вони не бачили у цьому потреби. Займаючись тваринництвом, горяни давали назви здебільшого освоєним полонинам, але їх мало цікавили заліснені і не дуже виражені на хребті окремі вершини. Тому деякі з них так і проіснували без назви до наших днів. Частини з них були дані назви картографами, які здійснювали зйомку і картографування місцевості. Однак, не всі з них поставились до цієї справи відповідально і здійснили вивчення існуючих назв серед місцевих мешканців. Тому багато назв вершин, які нанесені на карти, є зовсім невідомими і незрозумілими за походженням для жителів прилеглих сіл.

Найбільше спотворені назви географічних об'єктів на картах у масиві Полонини Красної. Тут більшість назв вершин не відповідає тому, як називають ці вершини місцеві жителі. Так вершина, яку мешканці навколишніх сіл називають Красною, на картах чомусь позначена як Климова (1494 м). Климовою Кичерою горяни прилеглих сіл називають вершину висотою понад 1480 м, яка розміщена західніше на хребті. Гора, яка на карті названа Гропою, горянам відома як Беняска, а Сигланський – як Гайбул, Ружа – як Щербан і т. ін.

Подібні приклади можна привести в інших частинах Карпат. Так, про вершину з назвою Чорал у горах Гриняви ніхто ніколи не чув у навколишніх селах, вершину позначену як Берлібашка у Рахівських горах місцева жителі називають Лотундур, Короткан у Горганах – Боярином, Котел у Свидовецькому масиві – Менчіль або Татульська, Сиголку у Бескидах – Сукілем. Таких прикладів можна навести ще дуже багато.

Такі невідповідності є і щодо назв невеликих річок і потоків. Вивчаючи і фіксуєчи назви вершин, потоків в околицях свого населеного пункту, можна долучитися до важливої справи по упорядкуванню назв географічних об'єктів Українських Карпат.

Ще одним питанням, яке посилено вирішувати сільській громаді, у тому числі з допомогою учнів, це прокладання і маркування стежок до виявлених цікавих об'єктів, створення і облаштування оглядових майданчиків. Якщо певним чином промаркувати маршрут, пристосувати окремі місця для зручного проходу, розчистити сам цікавий об'єкт, то його почнуть частіше відвідувати, а стежка облаштується сама собою. Наприклад, в околицях села Сукель на річці Сукель, яка позначена на картах як Сукель-1, є цікавий водоспад. Від крайньої хати у напрямку водоспаду веде стежка: спочатку полями у верх течії річки, а далі до каплички біля могили воїнів УПА. На цьому відтинку вона промаркована голубими і жовтими стрічками на гілках дерев.

Від каплички до водоспаду менше кілометра, але жодних ознак стежки чи маркування тут немає, а отже до нього майже ніхто не ходить і дуже мало мешканців знають про його існування. Щоб потрапити до водоспаду, потрібно не наближаючись і не віддаляючись від річки, продовжити рух лісом. Подолавши два глибокі яри із струмками, після другого потрібно рушити навскоси до русла річки. Прокласти зручний спуск і вихід з ярів, а також до самого водоспаду не дуже складно. А ще при наявності маркування значно більше людей могли б помилуватись водоспадом.

Однак навіть біля цього мало відвідуваного водоспаду на схилі є невеличкий столик, а навколо нього лежать пластикові пляшки та інше побутове сміття. А наявність сміття, то це вже питання формування культури. Адже на високих вершинах (Сивуля, Довбушанка, Грофа, Близнця, Бребенескул) сміття зовсім немає, хоч відвідують їх впродовж року тисячі осіб. Однак для їх підкорення потрібно докласти значних зусиль, а тому виходять на них ті, хто вміє цінити і берегти неповторну красу природи, хто розуміє, що засмічувати такі мальовничі місця є аморально. Вершини, які є доступними для більш широкого загалу відвідувачів, що добираються на них здебільшого високопрохідним транспортом, не докладаючи зусиль, а тільки оплачуючи гроші, справляють на сьогодні досить сумне враження. Це, наприклад, стосується такої чудової вершини як Лютянська Голиця у масиві полонини Рівної. Маршрут на неї уздовж дороги полониною просто устелений сміттям. Отже, наявність сміття залежить не стільки від того, скільки людей туди ходить, а більше від рівня культури цих відвідувачів.

Поза всяким сумнівом, що у тих, хто живе у цьому мальовничому гірському краї, повинна з дитинства формуватися культура бережливого ставлення до природи. Адже вона була у попередніх поколінь. Бо в іншому випадку, полонини, на яких впродовж декількох сотень років випасали корів чи овець, до сьогодні мали б бути просто захаращені сміттям. Та вони залишаються відносно чистими.

Деякі найвищі чи просто вдало розміщені вершини гірських масивів, з яких могли б відкриватися неповторні краєвиди, на сьогодні зарослі лісом чи гірською сосною (жерепом). Окремі з них 50-30 років тому, очевидно, були відкритими. До деяких з них вели туристські маршрути, а у давніших описах є інформація про краєвиди з них. Передусім це стосується таких вершин, як Грегит поблизу села Шепіт Косівського району чи Кукул в околицях Вороненки Яремчанської міськради. Закритий огляд жерепом з Петроса (1781 м) у Рахівських горах, невеличкою

групкою дерев з Дунавки (1019 м) – найвищої вершини масиву Синяк Вигорлат-Гутинського вулканічного гірського пасма, Кливи (870 м) – найвищої вершини Майданського горбогір'я і усієї Передкарпатської височини. Розчищення невеличких оглядових майданчиків на цих вершинах чи верхніх частинах схилу від деревної рослинності не завдало б помітної шкоди довкіллю, оскільки воно абсолютно неспівмірне за масштабами вирубок у деяких районах. Зате у справі пізнавального пішохідного туризму додалась би ціла група цікавих для відвідування об'єктів. Звичайно, що розчищення, облаштування оглядових майданчиків на вершинах могла б здійснити тільки громада села. Учні з учителями у цій справі могли б виступити у ролі ініціаторів та консультантів.

Висновки. Таким чином, для учнів, які вміють цінувати красу природи рідного краю, громади гірських сіл, яким не байдуже середовище проживання, є широке і цікаве поле діяльності в Українських Карпатах по окультуренню свого довкілля. Саме такий ландшафт, який має чудові природні об'єкти, облагороджені людською працею, називають культурними. Споглядання такого ландшафту сприяє тому, що люди відчувають себе у ньому щасливішими, стають добрішими і благодішнішими.

1. Гілецький Й.Р. Вивчення географії своєї області у восьмому та дев'ятому класах загальноосвітньої школи // Історія української географії. Спеціальний випуск: Краєзнавство. Всеукраїнський наук.-теорет. часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – Випуск 2 (4). – С.54-56.
2. Гілецький Й.Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 176 с.
3. Івано-Франківська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина. – К.: ТОВ "Видавництво "Мапа", 2005. – 20 с.
4. Карпати. Верховинський район /1:75000.– К.:ДНВП "Картографія", 2007.
5. Кравчук Я.С. Геоморфологія Скибових Карпат. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
6. Кравчук Я.С., Іваник М.І. Геоморфологічна регіоналізація Полонинсько-Чорногірських Карпат // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Збірник наукових праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 52–64.
7. Сливка Р.О. Геоморфологія Вододільно-Верховинських Карпат. – Львів, 2001.

Вершина Лютянської Голиці

Водоспад на Сукелі

Грегит

Лютянська Голиця